บทที่ 6
ปรัชญานยายะ

ปรัชญานยายะ เป็นปรัชญาที่ชาวฮินดูและนักปรัชญาตะวันตกสนใจมาก เพราะปรัชญานยายะ เป็นหลักสำหรับคิดหรือตรรกวิทยา ว่าด้วยเรื่องกฎเกณฑ์ของเหตุผล

กล่าวกันว่านยายะเป็นตรรกวิทยายิ่งกว่าจะเป็นปรัชญาสำหรับนักวิชาการผู้คงแก่เรียนแล้ว นยายะแทบจะเป็นศาสตร์สำหรับโต้คารมอย่างดีทีเดียว[1]

ถ้าจัดตามแบบปรัชญาตะวันตก นยายะเป็นปรัชญาสัจจนิยมฝ่ายตรรก (Logical Realism) คือเชื่อถือตามหลักตรรกศาสตร์ว่า ความแท้จริงทั้งฝ่ายรูปธรรม (วัตถุ) และฝ่ายนามธรรม (จิต) ซึ่งต่างก็เป็นอิสระต่อกัน

นยายะจัดเป็นปรัชญาอณูพหุนิยม (Atomic Pluralism) คือถือว่าอณูของดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นมูลกำเนิดของโลกและสรรพสิ่งในโลกรวมทั้งสัตว์และคน

ความหมายของนยายะ

คำว่า นยายะ มาจาก นี ธาตุ แปลตามศัพท์ แปลว่า "กลับคืน" หรือแปลว่านำไปสู่ธรรม คือความแท้จริง หมายถึงวิธีการหาเหตุผลเพื่อพิสูจน์ความแท้จริง ด้วยเหตุนี้จึงมีชื่อเรียกปรัชญานี้อีกหลายชื่อ คือ

ตรรกศาสตร์	(แปลว่าวิชาที่ว่าด้วยตรรกวิจารณ์หรือการให้เหตุผล)
ประมาณศาสตร์	(แปลว่าวิชาว่าด้วยตรรกศาสตร์ และญาณวิทยา)
เหตุวิทยา	(แปลว่าวิชาที่ว่าด้วยเหตุ)
วาทวิทยา	(แปลว่าวิชาที่ว่าด้วยศิลปะแห่งการโต้วาที)
อานวีกษิกี	(แปลว่าวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาเชิงวิจารณ์).

ผู้ก่อตั้งและวรรณกรรมสำคัญ

เชื่อกันว่า ท่านมหาฤาษีเคาตมะ (โคตมะ) เป็นผู้ก่อตั้งสำนักปรัชญานี้ขึ้น เมื่อราวต้นพุทธกาลหรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย ทั้งนี้เพราะชื่อและเนื้อหาสำคัญของปรัชญานี้ได้มา

---

[1]สมัคร บุราวาศ, <u>ปรัชญาพราหมณ์สมัยพุทธกาล</u>, (กรุงเทพ : แพร่พิทยา, 2516), หน้า 294.

จาก นยายสูตรของท่าน นยายสูตรนี้เป็นหนังสือ 5 เล่ม แต่ละเล่มแบ่งเป็น 2 ภาค ต่อมา ท่านวาตสยายนะได้แต่ง นยายภาษยะ ขยายความในนยายสูตร ท่านวุทโทยตกรแต่งวารติกะ ขยายความในนยายภาษยะ และท่านวาจัสปติแต่งตาตปรย-ฎีกา ขยายความใน วารติกะ ตกลงว่า วรรณกรรมทั้งหมดนี้ทำให้ปรัชญานยายะสมบูรณ์และเจริญแพร่หลาย แต่ผู้ที่ทำให้ นยายกลายเป็นตรรกศาสตร์ที่ทันสมัยนั้นได้แก่ท่านคังเศส ผู้แต่งตัตวะ-จินตามณี นอกจากนี้ ยังมีนักตรรกศาสตร์ที่สำคัญช่วยให้ปรัชญานี้เจริญรุ่งเรืองตลอดมา คือ ท่านวาสุเทวะ ท่าน รฆุนาถ ท่านมธุรานาถ ท่านชคทิศ และท่านคทาธร[1]

(แต่บางตำราก็กล่าวว่า มหาฤาษีเคาตมะผู้ก่อตั้งปรัชญานยายะผู้นี้มีชีวิตอยู่หลัง พระพุทธเจ้า และพระมหาวีระ ประมาณ 2 ศตวรรษ ท่านเคาตมะเป็นผู้เลื่อมใสใน พระเวทและการปฏิบัติของศาสนาพราหมณ์ ครั้นเห็นศาสนาพราหมณ์ถูกโจมตีอย่างหนักจาก นักปราชญ์ พุทธ และเชน ก็คิดการแก้ไขโดยพิจารณาเห็นว่าทั้งพุทธและเชนได้ยกเหตุผลมา อ้างในการคัดค้านหักล้างความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ และพระเวท ทำให้คนเลื่อมใสมาก ขึ้นเรื่อย ๆ ท่านเคาตมะจึงคิดค้นกฎเกณฑ์ของเหตุผลที่เหมาะสมสำหรับจะอธิบายหรือพิสูจน์ ระบบความคิดในศาสนาพราหมณ์ได้ สำนักนยายะจึงถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะค้นคว้าทางตรรก วิทยา และญาณปรัชญาต่อ ๆ กันมา นยายะจึงแปลว่าตรรกวิทยาด้วย)[2]

ปรัชญานยายะพัฒนามาพร้อม ๆ กับปรัชญาไวเศษิกะ นยายะพัฒนาไปทางญาณ วิทยาและตรรกศาสตร์ ส่วนไวเศษิกะพัฒนาไปทางอภิปรัชญา และทั้ง 2 ปรัชญานี้ก็รับเอา ทัศนะของกันและกัน เมื่อกล่าวเฉพาะหลักปรัชญาสำคัญของนยายะก็อาจแบ่งออกเป็น 4 สาขา คือ ญาณวิทยา ตรรกศาสตร์ อภิปรัชญา และจริยศาสตร์ ดังจะได้นำมากล่าวโดย สังเขปต่อไป

ญาณวิทยาของนยายะ

นยายะว่าด้วยทฤษฎีแห่งความรู้ ว่าเราจะรู้ความจริงได้อย่างไร จึงเกิดวิธีการ คิดหาเหตุผลเพื่อค้นหาความจริง ฉะนั้น นยายะก็คือตรรกวิทยาอินเดียนั่นเอง แต่จุดหมาย สูงสุดของนยายะมิใช่อยู่ที่ทฤษฎีแห่งความรู้ หากอยู่ที่โมกษะความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ส่วน ทฤษฎีแห่งความรู้นั้นเป็นทางนำไปสู่โมกษะเท่านั้น

---

[1] อดิศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า 170.

[2] กีรติ บุญเจือ, รายงานผลการวิจัยปรัชญาอินเดีย, หน้า 20.

ลักษณะของความรู้

ความรู้ หรือ **ญาณ** มีลักษณะเป็นกลาง ๆ ไม่ใช่แท้หรือไม่แท้ในตัวเอง แต่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก เช่น ประสาทหรืออายตนะ และอารมณ์หรือวัตถุที่รู้ อย่างเช่น การเห็นที่จัดว่าถูกต้องหรือเป็นจริงแท้นั้น ต้องอาศัยประสาทตาดี วัตถุที่เห็นต้องอยู่ในวิสัยที่เห็นได้ชัดเจน ความรู้ที่เกิดจากการเห็นนั้นต้องถูกต้องตามความเป็นจริงของวัตถุนั้น และไม่ขัดแย้งกับความรู้ที่เกิดขึ้นถัดมา ขอยกตัวอย่างการเห็นเชือก คือทันทีที่เห็นเชือก ก็รู้ว่านั่นคือเชือก และเมื่อดูอีกครั้งก็ยังคงรู้ว่าสิ่งนั้นคือเชือก อย่างนี้เรียกว่า ความรู้แท้หรือถูกต้อง แต่ถ้าครั้งแรกเห็นว่าสิ่งนั้นคืองู เมื่อดูอีกครั้งกลับเห็นว่า ไม่ใช่งู แต่กลายเป็นเชือก อย่างนี้ เรียกว่าความรู้ไม่แท้หรือไม่ถูกต้อง การที่ถือเอาวัตถุที่รู้เป็นเครื่องพิสูจน์ความจริงนั้น ก็เพราะนยายะถือว่า วัตถุเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง แม้ในขณะที่เราไม่รู้ไม่เห็น

อนึ่ง ความรู้เป็นสมบัติจรของจิต คือไม่ใช่ติดอยู่ประจำในจิต เพราะนยายะถือว่า ขณะหลับสนิทไม่มีฝัน หรือขณะจิตเป็นสมาธิ หรือจิตเข้าถึงโมกษะแล้ว จะไม่มีความรู้สึกใดๆ เป็นจิตว่าง

หน้าที่ของความรู้

ความรู้หรือญาณมีหน้าที่เปิดเผยสิ่ง 3 สิ่ง ให้ปรากฏ คือ (1) เปิดเผยวัตถุที่รู้ (2) เปิดเผยตัวผู้รู้ และ (3) เปิดเผยตัวความรู้เอง เช่น ในขณะที่ท่านเห็นหนังสือเล่มนี้ ความรู้ของท่านเปิดเผยให้ท่านรู้ว่า มีหนังสือเล่มหนึ่งอยู่ข้างหน้าท่าน รู้ว่าท่านกำลังดูหนังสือนี้อยู่ คือมีตัวท่านและรู้ว่าหนังสือกับตัวท่านต่างกับตัวความรู้ที่บอกว่า มีหนังสือ มีตัวท่านอยู่

ชนิดของความรู้

ความรู้มี 2 ชนิด คือความรู้แท้ และความรู้ไม่แท้ ความรู้แท้ได้แก่ ความรู้ที่ถูกต้องตามความเป็นจริงของวัตถุที่รู้ และนำไปสู่ผลสำเร็จตามประสงค์ของผู้รู้ ตามทัศนะของนยายะเห็นว่าความรู้แท้เกิดขึ้นจากแหล่งเกิด หรือประมาณ 4 ประมาณ คือ ประจักษประมาณ อนุมานประมาณ ศัพทประมาณ และอุปมานประมาณ ส่วนความรู้ไม่แท้ ได้แก่ ความจำ ความสงสัย ความเข้าใจผิด และเหตุผลที่อาศัยสมมติฐาน

ตรรกศาสตร์

หลักตรรกศาสตร์ของนยายะ อธิบายประมาณไว้โดยละเอียด แต่ในที่นี้ขอประมวลมาเฉพาะที่สำคัญดังนี้

ประจักษประมาณ (perception)

ประจักษประมาณ ได้แก่ แหล่งเกิดความรู้ขั้นประจักษ์ ท่านมหาฤาษีเคาตมะให้นิยามความรู้ขั้นประจักษ์ไว้ว่า ได้แก่ **"ความรู้ที่ไม่ผิดจากความเป็นจริง เกิดขึ้นจากประสาทหรืออายตนะอย่างใดอย่างหนึ่ง (คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ที่กระทบกับอารมณ์ภายนอกอย่างใดอย่างหนึ่ง (คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์) โดยตรง และความรู้นั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับชื่อและคุณสมบัติใด ๆ ของอารมณ์ หรือวัตถุที่รู้นั้นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับชื่อและคุณสมบัติของอารมณ์นั้น ๆ ด้วย"**

จากบทนิยามนี้ แสดงว่า ความรู้ขั้นประจักษ์มี 2 อย่างคือ

1. ความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งไปกระทบกับอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งในขณะแรก คือในทันทีที่เกิดการเห็นหรือได้ยินเป็นต้น ยังไม่ทันนึกคิดว่า สิ่งนั้นชื่ออะไร มีลักษณะอย่างไร รู้แต่เพียงว่าเป็นสิ่งสิ่งหนึ่งเท่านั้น ท่านเรียกความรู้ขั้นประจักษ์ชนิดนี้ว่า **นิรวิกัลปประจักษ์** (ประจักษ์ที่ไม่ผสมกับความนึกคิดและความจำ)

2. ความรู้ขั้นประจักษ์ที่เกิดขึ้นในขณะถัดมา คือตกถึงขั้นนึกคิดและจำได้ว่า สิ่งนั้นชื่ออะไร มีลักษณะอย่างไร ท่านเรียกความรู้ขั้นประจักษ์ชนิดนี้ว่า สวิกัลปประจักษ์ (ประจักษ์ที่ผสมกับความนึกคิดและความจำแล้ว)

ต่อมาท่านวิศวนาถเห็นว่า บทนิยามข้างต้นนั้นไม่กินความถึงประจักษ์พิเศษของพวกเทพ หรือผู้มีตาทิพย์ มีหูทิพย์ ที่รู้ได้โดยไม่อาศัยประสาทสัมผัสใด ๆ ท่านจึงให้นิยามใหม่ว่า **"ความรู้ขั้นประจักษ์พิเศษเป็นความรู้ตรง หรือความรู้ที่เกิดขึ้นทันทีทันใดโดยไม่อาศัยประสาทสัมผัสใด ๆ อื่น"**

จากนิยามนี้ ถือว่า ความรู้ขั้นประจักษ์มี 2 ชนิดคือ

1. ชนิดที่อาศัยประสาทสัมผัสดังกล่าวข้างต้น และเรียกว่า โลกิกประจักษ์
2. ชนิดที่ไม่อาศัยประสาทสัมผัส เรียกว่า อโลกิกประจักษ์ ได้แก่

(1) **สามานยลักษณประจักษประมาณ** คือความรู้เรื่องสากล หรือลักษณะทั่ว ๆ ไปของสิ่งทั้งหลาย อันเป็นเครื่องหมายบอกถึงชาติหรือประเภทของสิ่งนั้น ๆ ลักษณะสากลนี้มีอยู่ประจำในแต่ละสิ่งของแต่ละชนิด แต่ละประเภท ขอให้จำไว้ว่า สิ่งต่าง ๆ ที่เราเห็นนั้นล้วนประกอบด้วยลักษณะ 2 อย่าง คือ ลักษณะเฉพาะบอกถึงส่วนตัว และลักษณะสากล บอกถึงชนิดหรือประเภทของมัน เช่น ท่านกับผม ถ้ามองกันในแง่ลักษณะเฉพาะแล้ว ท่านย่อมต่างไปจากผม และผมย่อมต่างไปจากท่าน เพราะลักษณะพิเศษบางอย่างที่มีในท่าน กลับไม่มีในผม และที่มีในผม กลับไม่มีในท่าน แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ถ้ามองกันในแง่ลักษณะสากลแล้ว ท่านกับผมเหมือนกัน คือจัดอยู่ในประเภทคนด้วยกัน เพราะเราต่างก็มีลักษณะสากลที่สัตว์ประเภทคนทั้งหลายเขามีกัน เพราะท่านมองเห็นลักษณะสากลแห่งความเป็นคนในผมได้ ท่านจึงพูดได้ว่าผมเป็นคนคนหนึ่ง ลักษณะสากลแห่งความเป็นคนในผมและท่านนี้แหละเรียกว่า สามานยลักษณะ และความรู้ที่เกิดจากการเห็นลักษณะสากลดังกล่าวนี้ เรียกว่า สามานยลักษณประจักษประมาณ หรือเช่น เมื่อท่านเห็นวัวดำตัวหนึ่งเดินมา ท่านไม่เพียงแต่รู้ลักษณะเฉพาะของมันว่าวัวดำเท่านั้น ท่านยังรู้ได้ในทันทีที่เห็นว่า "อ๋อ! นี่คือสัตว์ประเภทวัว" ถามว่า อะไรเล่าทำให้รู้ว่า นั้นคือสัตว์ประเภทวัว ตอบว่าลักษณะสากลของวัวทั้งหลายนั่นเองบอกท่านเพราะทุกทีที่ท่านเห็นวัว จะเป็นวัวดำ วัวแดง หรือวัวขาวก็ตาม ท่านย่อมเห็นลักษณะสากลแห่งความเป็นวัวติดอยู่ในวัวนั้นทุกครั้งไป เช่นรูปร่างลักษณะท่าทางของวัว ย่อมมีอยู่ทั่วไปในสัตว์ประเภทวัว แต่ต่างไปจากสัตว์ประเภทม้าหรือประเภทเสือ เป็นต้น ความรู้ที่เกิดเพราะเห็นลักษณะสากลของวัวเป็นต้นนี้ เรียกว่า สามานยลักษณประจักษประมาณ

(2) **ญาณลักษณประจักษประมาณ** ได้แก่ ความรู้ที่แทรกอยู่ในวัตถุที่รู้ เกิดขึ้นจากความจำ หรือประสบการณ์เดิม ฉะนั้น พอเราได้เห็นวัตถุชนิดนั้นอีก เราจึงสามารถรู้เรื่องต่าง ๆ ของวัตถุนั้นได้ดี ทั้ง ๆ ที่เป็นลักษณะที่ไม่อาจจะรู้ได้ด้วยประสาทนั้น ๆ และรู้ขึ้นทันทีที่เห็น เช่น พอท่านเห็นน้ำแข็งแต่ไกล ท่านก็รู้ทันทีว่า น้ำแข็งนั้นเย็น ที่จริงความเย็นของน้ำแข็ง ท่านไม่อาจรู้ได้ด้วยประสาทตา แต่ท่านอาจรู้ได้ด้วยกายประสาท คือจับต้องลูบคลำเอา แต่เท่าที่ท่านรู้ว่า น้ำแข็งเย็นโดยไม่ต้องจับหรือเอามือคลำนั้น นยายะบอกว่า ท่านรู้ได้โดยญาณลักษณประจักษประมาณ หรือเช่น พอท่านเห็นดอกกุหลาบบานสะพรั่งอยู่บนต้น ท่านก็บอกใคร ๆ แล้วว่า ดูซิ! นั้นดอกกุหลาบมีกลิ่นหอม ขอถามหน่อยเถิดว่า ท่านรู้เรื่องความหอมของดอกกุหลาบในขณะที่ท่านเห็นดอกเห็นสีของมันได้อย่างไรเล่า เพราะความ

หอมนั้นท่านจะรู้ด้วยประสาทตาไม่ได้ ประสาทตาบอกท่านแต่เพียงสีเท่านั้น แต่ท่านจะรู้ความหอมได้ด้วยประสาทจมูก ที่เรียกว่า ฆานประสาท แต่ในขณะที่เห็นดอกกุหลาบท่านยังไม่ทันได้ดม ท่านจะรู้ได้อย่างไร ท่านมิได้พูดเท็จไปหรือ ลักษณะที่รู้อย่างนี้ นยายะบอกว่า รู้ได้ด้วยญาณลักษณประจักษประมาณ คือ จำความหอมของดอกกุหลาบมาก่อนแล้ว ความรู้เรื่องความหอมของกุหลาบจึงแฝงอยู่ในดอกกุหลาบ ฉะนั้น ทันทีที่เห็นดอกกุหลาบ ก็รู้เรื่องความหอมของมันขึ้นมาทันที พร้อม ๆ กับ ความรู้เรื่องสีสันของมันด้วย

(3) **โยคชา** ได้แก่ประจักษประมาณที่เกิดจากญาณหรือการตรัสรู้ รวมความถึงความรู้แบบหูทิพย์ ตาทิพย์ด้วย เป็นความรู้ที่แจ่มแจ้งทั้งเรื่องในอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นความรู้ที่ไม่ต้องอาศัยประสาทใด ๆ เช่น ความรู้ของพระฤาษีผู้มีฌานกล้าที่สามารถทำนายเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเห็นด้วยตา หรือความรู้ของพวกเทพยดาผู้มีหูทิพย์ทั้งหลาย หรือความรู้ที่เกิดจากพระปัญญาจักษุ ทิพยจักษุ สมันตจักษุ พุทธจักษุ และทิพยโสตของพระพุทธเจ้า ก็จัดเข้าในประเภทโยคชานี้เหมือนกัน

สรุปว่า ความรู้ขั้นประจักษ์ทั้ง 2 ชนิดนี้ จะต้องประกอบด้วยลักษณะอย่างนี้คือ

1. ผู้ประจักษ์ย่อมสิ้นความสงสัยในเรื่องที่ต้องการรู้
2. ความรู้นั้นสมนัยกับความเป็นจริง
3. ความรู้เกิดขึ้นทันทีทันใด ยังไม่ล่วงเข้าเขตแห่งความระลึกนึกคิด

อนุมานประมาณ (inference)

อนุมานประมาณ คือ แหล่งเกิดความรู้ขั้นอนุมาน คำว่า อนุมานแปลว่า **ความรู้ภายหลัง** (อนุ = ภายหลัง+มาน = ความรู้) หมายถึง ความรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังความรู้ขั้นประจักษ์ กล่าวคืออาศัยความรู้ขั้นประจักษ์หรือสิ่งที่ประจักษ์เป็นเหตุ แล้วสืบสาวเข้าไปถึงสิ่งที่ไม่ประจักษ์ จนรู้ว่าสิ่งที่ไม่ประจักษ์ ซึ่งต้องการรู้นั้นมีอยู่ที่นั้นหรือไม่ เช่น ทันทีที่เห็นควันไฟที่ปล่องไฟแต่ที่ไกล เกิดความรู้ตามมาว่า ที่ปล่องไฟนั้นมีไฟอยู่ด้วย ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้เห็นดวงไฟเลย ในที่นี้การเห็นควันไฟ เป็นความรู้ขั้นประจักษ์ การรู้ว่ามีไฟอยู่ที่นั้นด้วย เป็นความรู้ขั้นอนุมาน

องค์ประกอบของอนุมาน

ในการอนุมานแต่ ละครั้ง จำต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของอนุมาน 3 อย่างคือ

1. **ปักษ์** (minor term) คือที่รองรับเหตุและสาธยะ ซึ่งอาจประจักษ์ก็ได้ ไม่ประจักษ์ก็ได้ เช่น ปล่องไฟในตัวอย่างข้างต้น

2. **เหตุ** (middle term) คือ นิมิตหรือสื่อกลาง หรือเหตุผลในการอนุมานว่ามีสาธยะอยู่ที่ปักษ์หรือไม่ และเหตุนี้จะต้องเป็นสิ่งที่ประจักษ์เสมอ เช่น ควันไฟ

3. **สาธยะ** (major term) คือผลทางการอนุมานที่เราต้องการรู้ และต้องเป็นสิ่งที่ไม่ประจักษ์ในขณะอนุมาน

องค์ประกอบทั้ง 3 นี้ จะต้องสัมพันธ์กัน คือ เหตุสัมพันธ์กับปักษ์ เช่น มีควันที่ปล่องไฟ เหตุสัมพันธ์กับสาธยะ เช่น ควัน กับ ไฟ กล่าวคือ มีควันที่ใด ย่อมมีไฟที่นั้นเสมอ สาธยะสัมพันธ์กับปักษ์ มี 2 อย่าง คือ (1) สาธยะอยู่ที่ปักษ์ เช่น มีไฟที่ปล่องไฟเรียกว่า อนุมัติสัมพันธ์ (2) สาธยะไม่อยู่ที่ปักษ์ เรียกว่า ปฏิเสธสัมพันธ์ ในบรรดาความสัมพันธ์ดังกล่าว ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับสาธยะเป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะการอนุมานจะถูกหรือผิดขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของสิ่งทั้ง 2 นี้ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญ จึงขออธิบายเพิ่มเติมดังนี้

ขอให้ระลึกไว้ว่า ในการอนุมานนี้ เราอนุมานจากสิ่งที่ประจักษ์ คือเหตุ ไปหาสิ่งที่ไม่ประจักษ์ คือสาธยะ โดยอาศัยเครื่องอุปกรณ์ที่จำเป็น คือ**ความสัมพันธ์สากลระหว่างเหตุกับสาธยะ** ที่ว่าสัมพันธ์สากลนี้หมายความว่าเมื่อมีเหตุ ก็ต้องมีสาธยะเสมอทุกกรณีไป ไม่มีข้อยกเว้น การจะให้ได้ลักษณะนี้จำต้องรู้จักเลือกเหตุ สิ่งที่จะใช้เป็นเหตุจะต้องประกอบด้วยลักษณะ 2 ประการคือ

1. มีขอบเขตเท่ากับสิ่งที่จะใช้เป็นสาธยะ เช่น พระ ก เป็นพระอรหันต์ เพราะตรัสรู้ธรรม ในที่นี้ การตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุ พระอรหันต์เป็นสาธยะ ลองทดสอบเนื้อที่หรือขอบเขตการตรัสรู้ธรรมกับพระอรหันต์ดูว่า ที่ใดมีการตรัสรู้ธรรม ที่นั้นมีความเป็นพระอรหันต์หรือไม่ และแล้วลองคิดย้อนกลับว่า ที่ใดมีความเป็นพระอรหันต์ ที่นั้นมีการตรัสรู้ธรรมหรือไม่ เมื่อทดลองทั้งแบบอนุโลมและปฏิโลมแล้ว **ไม่ขัดแย้งกัน** ก็ถือว่า มีเนื้อที่หรือขอบเขตเท่ากัน ต่อไปให้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง **ควัน** กับ **ไฟ** ดู จะพบว่าที่ใดมีควันที่นั้นมีไฟเสมอ ไปจริง แต่พอกลับกันว่า ที่ใดมีไฟที่นั้นจะไม่มีควันเสมอไป เช่น ไฟแก๊ส ไฟฟ้า เป็นต้น มีแต่ไฟไม่มีควัน ลักษณะอย่างนี้เรียกว่า มีขอบเขตไม่เท่ากัน คือ ไฟ มีขอบเขตกว้างกว่าควันไฟ ในกรณีอย่างนี้ให้ถือตามลักษณะที่ 2 ต่อไป

2. มีขอบเขตตกอยู่ภายในสาธยะ เช่น กรณีของควันไฟดังกล่าวในข้อ 1 นั่นคือ ต้องใช้สิ่งที่มีขอบเขตเล็กกว่าเป็นเหตุเสมอ เพราะในเนื้อที่ทั้งหมดของเหตุ เช่น ควันนั้น ย่อมมีสาธยะ คือไฟ อยู่ด้วยทุกกรณีไป แต่ในเนื้อที่ของสาธยะทั้งหมด หามีเหตุอยู่ด้วยเสมอไปไม่

ความสัมพันธ์สากลระหว่างเหตุกับสาธยะตามลักษณะทั้ง 2 นี้ ใช้อนุมานถึงอนุมัติสัมพันธ์ระหว่างสาธยะกับปักษ์ คืออนุมานว่า มีสาธยะอยู่ที่ปักษ์เท่านั้น จะใช้อนุมานถึงปฏิเสธสัมพันธ์ระหว่างสาธยะกับปักษ์ คืออนุมานว่า ไม่มีสาธยะอยู่ที่ปักษ์ ไม่ได้เด็ดขาด

ความสัมพันธ์สากลระหว่างเหตุกับสาธยะที่จะใช้อนุมานถึงปฏิเสธสัมพันธ์ระหว่างสาธยะกับปักษ์นั้นจะต้องมีลักษณะแตกต่างออกไป กล่าวคือ เหตุกับสาธยะต้องแยกกันอยู่คนละฐาน เช่น การตรัสรู้ธรรมกับความเป็นปุถุชน คือที่ใดมีการตรัสรู้ธรรม ในกรณีดังนี้จะใช้อะไรเป็นเหตุเป็นสาธยะก็ได้ เช่น พระ ก **ไม่ใช่ปุถุชน เพราะได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว** ในที่นี้ "พระ ก" เป็นปักษ์ "ปุถุชน" เป็นสาธยะ และ "ตรัสรู้ธรรม" เป็นเหตุ หมายความว่า สาธยะคือปุถุชน ไม่ได้อยู่ที่ปักษ์ คือพระ ก หรือกลับกันว่า **พระ ก ไม่ได้ตรัสรู้ธรรม เพราะเป็นปุถุชน** ก็ใช้ได้เหมือนกัน

ศัพทประมาณ (testimony)

ศัพทประมาณ คือ ความรู้ทางศัพท์ ได้แก่ความรู้ความเข้าใจตามตำราหรือตามคำบอกเล่า แต่ต้องมีลักษณะเฉพาะที่เชื่อถือได้ ในปรัชญานี้ท่านแบ่งศัพท์ออกเป็น 2 ชนิดคือ

1. เลาฏิกศัพท์ ได้แก่ คำสอนของมนุษย์ที่เชื่อถือได้ เช่น พวกฤาษีผู้มีญาณ
2. ไวทิกศัพท์ ได้แก่ คำสอนของเทพ ซึ่งหมายถึงคัมภีร์พระเวท

อุปมานประมาณ (comparison)

อุปมานคือความรู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของคำกับวัตถุ หรือสัตว์หรือบุคคลที่คำนั้นบ่งถึง ความรู้นี้เกิดขึ้นจากการเทียบเคียงความคล้ายคลึงกันระหว่างสิ่ง 2 สิ่ง คือสิ่งที่รู้แล้ว กับสิ่งที่ยังไม่รู้ สมมติว่า ท่านยังไม่เคยเห็นม้าลายมาก่อนเลย แต่ได้ยินคำบอกเล่าว่าม้าลายก็คล้ายกับม้าบ้าน ต่างแต่ม้าลายมีแถบลายตามตัวเท่านั้น ต่อมาท่านไปพบสัตว์ชนิดหนึ่งมีรูปร่างลักษณะตรงตามคำบอกเล่า จึงรู้ว่า "อ๋อ! นี่เองเรียกว่า ม้าลาย" ความรู้ที่ได้นี้แหละ คืออุปมาน

ปทารถะของนยายะ

ปทารถะ หมายถึงสิ่งใดที่อาจแสดงให้รู้กันได้ด้วยคำพูด กินความไปถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อาจพูดถึงได้ และอธิบายได้ สรุปว่าปทารถะได้แก่สิ่งทั้งหมดที่เป็นอารมณ์ของความรู้[1]

นยายะถือว่าปทารถะมี 16 อย่างคือ (ซึ่งไวเศษิกะมีปทารถะ 7 อย่าง)

(1) ประมาณะ (คือข้อพิสูจน์)

(2) ประเมยะ (คือสิ่งที่ต้องพิสูจน์) สองอย่างนี้เป็นสิ่งประธาน นอกนั้นเป็นสิ่งปลีกย่อย

(3) สันสยะ (คือความสงสัย)

(4) ประโยชนะ (คือสิ่งที่น่าสนใจ)

(5) ทริษตันตะ (คือตัวอย่าง)

(6) สิธันตะ (คือความจริงที่แสดงให้ประจักษ์)

(7) นยายะ (คือการคิดไปจากหลัก)

(8) คิดทอนเป็นสิ่งเหลือวิสัย

(9) ตรรก (คือการคิดค้น)

(10) นิรนัย (คือสมมติฐาน)

(11) กถา (คือการอภิปราย)

(12) ข้อคัดค้าน

(13) เหตวภสะ (คือเหตุผลที่ไม่ถูกต้อง)

(14) ฉละ (คือการพลิกมติให้เป็นอื่น)

(15) ชติ (คือความเปล่าประโยชน์)

(16) นิครหะสตนะ (คือการหักล้างด้วยเหตุผล)

นยายะมีความมุ่งหมายจะพิสูจน์สิ่งที่ต้องพิสูจน์ แต่อะไรเล่าคือสิ่งที่ต้องพิสูจน์ นยายะตอบว่า "อาตมะ" เป็นสิ่งที่ต้องพิสูจน์ อันรวมถึงสิ่งที่เป็นความรู้อีก 11 อย่าง ตามมติของเขาคือ

---

[1] สมัคร บุราวาศ, <u>ปรัชญาพราหมณ์สมัยพุทธกาล</u>, หน้า 298-300.

(1) อาตมะ (คือตัวตน)

(2) สรีระ (คือกาย)

(3) อินทรีย์ (คือสิ่งที่ควบคุมกาย)

(4) อารถะ (คืออารมณ์)

(5) พุทธิ (คือความเข้าใจ)

(6) มโน (คือใจ)

(7) ประวฤตติ (คือพฤติกรรม)

(8) โทษ (คือความเสื่อมเสีย)

(9) เปรตยภาวะ (คือสภาพที่จะไปเกิดในภพใหม่)

(10) ผล (คือผลของเหตุ)

(11) ทุกข์

(12) อปวารคะ (คือบรมสุข)

อภิปรัชญาของนยายะ

โดยทั่วไป อภิปรัชญาว่าด้วยความจริงขั้นสูงสุด เกี่ยวกับเรื่องคน โลก และพระเจ้า ปรัชญานยายะเรียกเรื่องในอภิปรัชญาเช่นนี้ว่า **ประเมยะ** คือผลของประมาณทั้ง 4 ดังกล่าวข้างต้น และแม้ว่า นยายะมุ่งพัฒนาญาณวิทยาและตรรกศาสตร์ และรับเอาเรื่องในอภิปรัชญาจากปรัชญาไวเศษิกะมาปรับใช้ก็ตาม แต่ถือว่าเรื่องในญาณวิทยาและตรรกศาสตร์นั้น เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับศึกษาค้นคว้าหาความจริง ซึ่งเป็นเนื้อหาของอภิปรัชญาเท่านั้น

ความจริง ทัศนะของนยายะเกี่ยวกับเรื่องในอภิปรัชญาก็ตรงกับของไวเศษิกะเป็นส่วนใหญ่ แต่เพื่อแสดงให้เห็นว่านยายะเป็นปรัชญาชีวิตระบบหนึ่ง จึงขอนำทรรศนะเรื่องคนมาพิจารณาดังนี้

ทรรศนะเรื่องคน

คนคือปัจเจกชีพ ประกอบด้วยส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนรูปกับส่วนนาม ส่วนรูปเกิดจากการรวมตัวของธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม ส่วนนามประกอบด้วยส่วนประกอบหลายอย่างมี อาตมัน หรือชีวาตมัน (อัตตา) เป็นตัวตั้ง นอกนั้นเป็นเพียงคุณหรือ

คุณสมบัติของอาตมันทั้งสิ้น เช่น ความรู้ (ญาณ) ความรัก ความชัง ความสุข ความทุกข์ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น คุณเหล่านี้ไม่เที่ยงแท้ถาวร แพร่อยู่ทั่วไปหาที่สุดมิได้ อยู่เหนือกาละและเทศะ เป็นที่รองรับปวงญาณและกรรมทั้งหลาย ซึ่งตามศัพท์ทางวิชาการ เรียกว่า ทรัพย์ (substance) ชนิดพิเศษ

แม้นยายะจะยอมรับว่า ธาตุทั้ง 4 มีลักษณะเที่ยงแท้ถาวร แต่เมื่อมาประกอบเข้าเป็นรูปร่างแล้ว ก็มีลักษณะไม่เที่ยง เพราะจะแตกสลายออกจากกัน เมื่อถึงคราวที่เรียกกันโดยสามัญโวหารว่า ตาย นยายะจึงถือว่าส่วนรูปไม่ใช่เป็นอย่างเดียวกับอาตมัน เพราะเมื่อส่วนรูปแตกสลายไป อาตมันในร่างนั้นจะออกไปอยู่ในร่างใหม่ต่อไป การที่อาตมันมาสัมพันธ์กับส่วนรูปนี้ เป็นเหตุให้อาตมันสำคัญตนผิดคิดว่าส่วนรูปคืออาตมัน จึงทำให้มีอุปาทานยึดมั่น นี้แหละคือ บ่อเกิดแห่งทุกข์ทั้งปวง[1]

โลก นยายะถือว่าโลกนี้มีจริง ๆ ไม่ใช่ภาพลวงหรือมายา โลกเกิดมาจากธาตุ 4 ผสมกัน ธาตุ 4 นี้เป็นนิรันดร ไม่สูญสลายไปจากโลก

อาตมัน นยายะถือว่าอาตมันเป็นธาตุทิพย์คงที่ตลอดไปไม่สูญสลายตามร่างกาย คนหนึ่งก็มีอาตมันเพียงหนึ่ง อาตมันเป็นผู้รับรู้ความรู้ ความสุขทุกข์ และบุญบาป อาตมันต้องรับผลกรรมที่ทำไว้ จึงต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ

โมกษะ โมกษะเป็นจุดหมายสูงสุดของปรัชญานยายะ นยายะได้ให้คำนิยามโมกษะว่า โมกษะคือ อิสรภาพที่สมบูรณ์หลุดพ้นจากความทุกข์ เมื่อถึงโมกษะแล้ว อาตมันจะกลับเข้าหาธรรมชาติดั้งเดิมของตน ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีก ส่วนการปฏิบัติเพื่อเข้าสู่โมกษะ ก็คือปฏิบัติตามคำสั่งสอนในพระคัมภีร์ ได้แก่ การทำสมาธิ การปฏิบัติโยคะ 8 ประการ และการทำลายบุญบาปทั้งหลายให้หมดสิ้น[2]

---

[1]อดิศักดิ์ ทองบุญ, <u>ปรัชญาอินเดีย</u>, หน้า 171-187.

[2]ฟื้น ดอกบัว, <u>ปรัชญาอินเดีย</u>, หน้า 25.

จริยศาสตร์ของนยายะ

จุดหมายปลายทางของคน

จริยศาสตร์ของนยายะ กล่าวถึงจุดหมายปลายทางของคนไว้ว่า ได้แก่ **การรู้แจ้งตนและการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง** การรู้แจ้งตน หมายถึงการรู้จักอาตมันอันแท้จริงดังกล่าวข้างต้น เมื่อรู้แจ้งตนแล้วก็สามารถแยกอาตมันออกจากส่วนรูป จากคุณสมบัติทั้งปวง เช่น สุข ทุกข์ ญาณ โลภ โกรธ หลง เป็นต้น อาตมันก็กลับสู่สภาพเดิม คือ สภาพว่างจากคุณสมบัติใด ๆ ไม่ต้องอาศัยร่างกาย นี้คือ โมกษะ อันเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตทุกชีวิต

ท่านฤาษีเคาตมะกล่าวว่าทางเดียวที่จะถึงโมกษะ หรือนิสเรยสะ หรือบรมสุขอย่างบริบูรณ์ คือโดยอาศัยความรู้ในสัจจธรรม รู้ธรรมชาติของปุรุษที่แยกจากกาย ผู้ใดมีความรู้อย่างนี้ ผู้นั้นย่อมพ้นทุกข์ พ้นการเวียนว่ายตายเกิด บรรลุโมกษะ

ความทุกข์ที่เกิดในชีวิตคน เนื่องมาจากการที่จิตหรือปุรุษเข้าเกี่ยวข้อง หรือร่วมอยู่ในรูปกายอันเป็นวัตถุเพราะอวิชชาอันยังผลให้มีการเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่มีที่สิ้นสุด นยายะมีจุดมุ่งหมายที่จะปลดเปลื้องอวิชชาในจิตออกไปโดยอาศัยญาณคือความรู้ในสัจจธรรม

นยายะเชื่อว่าจิตเดิมแท้นั้น บริสุทธิ์และสงบนิ่ง

ความทุกข์เกิดขึ้นเนื่องมาจากการเกิด การเกิดเนื่องมาจากการกระทำ การกระทำเนื่องมาจากความไม่รู้ความจริง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดตัณหา อุปาทาน แล้วให้มีการเกิดต่อไปอีก จนกว่าจะรู้แจ้งตน

วิธีปฏิบัติ

วิธีปฏิบัติเพื่อให้รู้แจ้งตน นยายะเสนอไว้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ให้เรียนรู้ลักษณะอันแท้จริงของตนหรืออาตมันจากคัมภีร์ ขั้นนี้เรียกว่า **ศฺรวณะ** (ป. สวนะ)

ขั้นที่ 2 ให้คิดใคร่ครวญ ไตร่ตรอง ตามที่เล่าเรียนมาด้วยหลักเหตุผล ขั้นนี้เรียกว่า **มนนะ**

ขั้นสุดท้าย ให้เข้าสมาธิเพ่งพิจารณาให้เห็นลักษณะแท้ของอาตมัน ซึ่งจะทำให้แยกตัวออกจากสิ่งที่ไม่ใช่อาตมันได้ ขั้นนี้เรียกว่า **นิธิธฺยาสนะ**

นยายะกล่าวต่อไปอีกว่า ถึงแม้ว่า เราจะได้ปฏิบัติตามขั้น 3 ขั้น ดังกล่าวแล้วก็ตาม ก็หาใช่ว่าจะได้ประสบผลสำเร็จทุกคนไปไม่ ทั้งนี้เพราะยังมีเงื่อนไขอยู่ว่า ถ้าพระเจ้าไม่โปรด ผู้ปฏิบัติก็ไม่สำเร็จ ถ้าพระเจ้าโปรด จึงจะสำเร็จ เพราะพระเจ้าเป็นผู้นำทาง เมื่อขาดผู้นำทางเสียแล้ว ผู้ปฏิบัติก็ไม่อาจดำเนินไปถูกทางได้ จึงไม่สำเร็จผลในการปฏิบัติ พระเจ้าจึงมีบทบาทอันสำคัญติดตามมาอีกเปราะหนึ่ง และในฐานะนักศึกษา เราก็จำเป็นจะต้องศึกษาหาความจริงว่า พระเจ้าที่ว่านี้คืออะไร เข้ามาเป็นผู้นำทางปฏิบัติของเราได้อย่างไร

พระผู้เป็นเจ้า

เรื่องพระผู้เป็นเจ้าหรือพระเจ้า (God) ตามทรรศนะของนักปรัชญานี้ มีข้อแตกต่างออกไปจากพระเจ้าตามทรรศนะของนักศาสนาบ้างเล็กน้อย ยกตัวอย่างเช่น God ของศาสนายิวได้แก่ Will (เจตจำนง) ของศาสนาคริส ต์ได้แก่ Love (ความรัก) ของฮินดูคือ Truth หรือสัต ส่วน God ของนักปรัชญากรีกได้แก่ Reason เป็นต้น และในบรรดานักปรัชญาต่าง ๆ ก็มีทรรศนะขัดแย้งกันอยู่บ้างในบางแง่บางจุด ดังจะได้ศึกษาในระบบปรัชญาอื่น ๆ เปรียบเทียบกัน สำหรับทัศนะของนยายะเห็นว่าพระเจ้าหรือ God คือ **ตัวการณะขั้นปฐมของโลก** พูดกลับกันอีกก็คือว่า **โลกเป็นการิยะ** (ผล) ของพระเจ้า **พระเจ้าเป็นการณะ (เหตุ) ของโลก**

ที่เรียกว่า การณะของโลกก็เพราะว่า **พระเจ้า เป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้รักษาโลก** และ **เป็นผู้ทำลายโลก** คำว่าผู้สร้างโลกในที่นี้ หมายแต่เพียงว่า พระเจ้าเป็นผู้จัดสิ่งที่มีอยู่แล้ว ให้เข้ารวมกันอย่างมีระเบียบ คือตามมติของนยายะเห็นว่า ก่อนแต่จะมีโลกอันมีระเบียบตามลักษณะของเหตุผลและกฎทางศีลธรรม ดังที่เราอาศัยอยู่นี้ ท่านว่า เดิมทีก็มีองคภาวะหลายอย่างซึ่งตั้งอยู่ เป็นอยู่อย่างนิรันดร ไม่มีใครสร้างเช่นเดียวกับพระเจ้าเอง และมีมาพร้อม ๆ กับพระเจ้า สิ่งเหล่านี้คือ 1. ธาตุทั้ง 4 ชนิด มี ดิน น้ำ ไฟ และ ลม 2. อากาศ 3. เทศะ (space) 4. สากล 5. มโนหรือมนัส และ 6. อัตตาหรือชีวาตมัน เมื่อรวมกับพระเจ้าเข้าด้วยกันก็เป็น 7 ชนิด แต่องคภาวะเหล่านี้ต่างก็กระจัดกระจายกัน หาได้รวมกันดังที่เราเห็นนี้ไม่ พระเจ้าได้จัดให้สิ่งที่มีเหล่านี้รวมกันตามระเบียบแห่งกฎศีลธรรม จึงมีโลกแห่งศีลธรรมเกิดขึ้น นยายะถือเอาสาเหตุข้อนี้แหละ จึงเรียกพระเจ้าว่า ผู้สร้างโลก หมายความว่า พระเจ้าไม่ได้สร้างโลกขึ้นมา จากความไม่มี

อะไรเลย จนกลายเป็นโลกอันอุดมสมบูรณ์ด้วยพืช สัตว์และคน ดังที่บางศาสนาเชื่อถือกัน คำว่าผู้สร้างในที่นี้ ถ้าจะเปรียบก็เท่ากับนายมาลาการผู้เก็บดอกไม้ซึ่งมีอยู่แล้วในสวน มาร้อยเข้าเป็นระเบียบเดียวกัน หรือเหมือนกันกับนายช่างผู้สร้างเรือน ที่ประกอบส่วนต่าง ๆ ของโครงเรือนเข้าด้วยกันจนได้รูปเรือนขึ้น

ที่ว่า พระเจ้าเป็นผู้รักษา และเป็นผู้ทำลายนั้น นยายะหมายเพียงว่าโลกแห่งความเป็นระเบียบนี้ ดำรงอยู่ได้ก็โดยเจตจำนง (Will) ของพระเจ้า ตราบใดที่พระเจ้ายังประสงค์ให้องคภาวะต่าง ๆ ดำเนินอยู่ในระเบียบแห่งศีลธรรม โลกนี้ก็ยังเป็นโลกแห่งศีลธรรมอยู่ โดยลักษณะนี้ จึงเรียกว่า ผู้รักษา และเมื่อใดพระเจ้าทรงปล่อยพลังไปทำลายระเบียบแห่งโลกนี้ เมื่อนั้นโลกก็จะสลายตัวออก องคภาวะต่าง ๆ ดังกล่าว จะกระจัดกระจายกันอยู่ดังเดิม กฎทางศีลธรรม และระเบียบทางเหตุผลจะสิ้นไป โดยลักษณะนี้ จึงเรียกว่า ผู้ทำลายโลก

หน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของพระเจ้า ตามทรรศนะของนยายะคือ **หน้าที่ควบคุมดูแลทางความประพฤติของคนและสัตว์ให้ดำเนินไปตามหลักศีลธรรม** โดยหน้าที่นี้ พระเจ้ามีชื่ออีก 2 ชื่อ คือ **ประโยชกกรรตา** ได้แก่ ผู้แนะนำให้คนและสัตว์ทำแต่สิ่งดี เว้นชั่วเหมือนบิดามากด้วยเมตตา แนะนำตักเตือนบุตรน้อยของตนอยู่เป็นประจำ และ 2 **กรรมผลทาตา** ได้แก่ผู้จัดแบ่งผลแห่งการกระทำให้แก่คนและสัตว์ ตามกฎแห่งกรรมอย่างยุติธรรมที่สุด เหมือนบิดาผู้รักบุตร ให้รางวัลบุตร เมื่อเขาทำดี และลงโทษ เมื่อเขาทำชั่ว ฉะนั้นการที่ผู้ปฏิบัติจะได้รับผลสำเร็จแค่ไหนเพียงใดหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับหน้าที่ของพระเจ้านี้เอง

ข้อพิสูจน์

ข้อพิสูจน์ที่แสดงว่าพระเจ้าทำหน้าที่นี้ แก่คนเราประจำ เช่นคัมภีร์พระเวท ชาวอินเดียเชื่อกันว่า พระเจ้าเป็นผู้เปิดเผยขึ้น เพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติตามเพื่อจะได้รับความสุขความเจริญ นอกจากนี้แล้ว พระเจ้ายังตักเตือนทางในให้เรารู้สึกตัวในความถูกความผิดอยู่เสมอ ทั้ง ๆ ที่เราเองไม่รู้ว่านั่นคือคำเตือนของพระเจ้า นยายะยังเห็นอย่างรุนแรงว่าคนเรานี้หามีอิสระเสรีที่จะทำสิ่งใด ๆ อย่างสมบูรณ์เต็มที่ดังที่เรานึกไม่ เพราะเราต้องทำตามกฎศีลธรรมของพระเจ้า เราจะอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม เหมือนบุตรต้องทำตามคำแนะนำด้วยความหวังดีของบิดาอยู่ตลอดไป พระเจ้าทรงคุณอันเลิศ 6 อย่าง คือ **ทรงอำนาจ**

สูงสุด ทรงพลังสูงสุด ทรงเกียรติสูงสุด ทรงศรีสง่าสูงสุด ทรงญาณสูงสุด และ ทรงเสรีสูงสุด ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวนี้แหละ พระเจ้าจึงสามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้

อาจารย์สำนักปรัชญานยายะได้แสดงข้อพิสูจน์ที่ทำให้เชื่อว่ามีพระเจ้าไว้ถึง 10 ข้อ แต่ขอกล่าวเฉพาะที่สำคัญ ๆ เพียง 2 ข้อ ดังนี้

1. **ข้อพิสูจน์จากโลกที่เราอาศัยอยู่** ถ้าเรายอมรับว่า โลกนี้ประกอบด้วยธาตุคือ ดิน น้ำ ไฟ และลม ผสมกัน ก็ต้องยอมรับว่า โลกนี้เป็นผลไม่ใช่เหตุ คือผลของการรวมตัวของธาตุ 4 ชนิด ดังกล่าว และเมื่อรับว่า โลกนี้เป็นผล ก็ต้องยอมรับอีกว่าต้องมีเหตุของมัน คือเหตุที่ให้ธาตุ 4 รวมกัน ท่านอาจเห็นว่า ธาตุ 4 รวมตัวเองโดยบังเอิญ หาได้มีพิเศษอื่นไม่ แต่นยายะจะแย้งว่าธาตุ 4 ไม่มีวิญญาณ ไม่อาจรู้ความหมาย ไม่ฉลาดในการจัดระเบียบ ไฉนมันจึงจะรวมกันเองได้โดยมีระเบียบ มีความหมาย ดังที่เราเห็นนี้ได้เล่า การที่โลกมีระเบียบมีความหมายนี้ ย่อมแสดงว่า ผู้เป็นต้นเหตุของมัน ต้องมีปรีชาสามารถและมีพลังมาก จึงทำได้อย่างนี้ และแน่จะต้องไม่ใช่มนุษย์ ฉะนั้น เมื่อหักส่วนอื่นออกหมดแล้ว ก็คงเหลืออย่างเดียวคือ ผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์และธรรมชาติ นั่นคือ พระเจ้าผู้เป็นเหตุแห่งโลก ต้องมีแน่ (อนุมานประมาณ)

2. **ข้อพิสูจน์จากมนุษย์** ถ้าท่านสังเกตดูมนุษย์เราให้ดี จะพบว่ามนุษย์มีความแตกต่างกัน ทั้งในส่วนรูปร่าง ลักษณะ นิสัยใจคอ และฐานะความเป็นอยู่ คือบ้างยากจน บ้างร่ำรวย บ้างสวย บ้างน่าเกลียด บ้างเป็นคนดี บ้างเป็นคนชั่ว เป็นต้น อะไรเล่าทำให้มนุษย์แตกต่างกันเช่นนี้ อาจารย์ทางนยายะมีความเห็นคล้ายกับพุทธศาสนาว่า ผลกรรม คือบาปหรือบุญ ทำให้มนุษย์แตกต่างกัน คือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว แต่เท่าที่เราสังเกต บุญหรือบาปหาได้ให้ผลในทันทีทันใดที่ทำกรรมเสร็จลงเสมอไปไม่ บางอย่างทำในชาติหนึ่งแต่ให้ผลในอีกชาติหนึ่งก็มี มีปัญหาว่าบุญ-บาปที่เราทำไว้แล้วนี้ (ในกรณีที่ยังไม่ให้ผลทันที) ไปอยู่ที่ไหน นยายะบอกว่า ถูกเก็บไว้ที่อำนาจบอดชนิดหนึ่งเรียกว่า อทฤษฎะ ท่านว่า บุญ-บาปทั้งหมดเก็บไว้ที่นี้ และบรรยายสรรพคุณของอทฤษฎะนี้ว่า เป็นเพียงคลัง เก็บบุญ-บาปเท่านั้น หามีวิญญาณ มีปัญญาสามารถใด ๆ ไม่ ทีนี้ปัญหาว่า ใครเล่าเป็นผู้ช่วยทำให้บุญ-บาป ที่ถูกเก็บไว้ที่อทฤษฎะออกมาเป็นผลแก่เราได้อย่างเหมาะสม ต้องไม่ใช่อทฤษฎะเพราะไม่มีวิญญาณ ไม่มีปรีชาสามารถจะจัดสรรปันส่วนได้ดีอย่างนั้น และทั้งไม่ใช่เรา

เพราะหาได้ให้ผลตามที่เราต้องการเสมอไปไม่ นยายะลงความเห็นว่า ผู้นั้นจะเป็นใครไป ไม่ได้นอกจากพระเจ้า และนี้คือแสดงว่า ต้องมีพระเจ้า (อนุมานประมาณ)[1]

สรุป
ปรัชญานยายะ

[มหาฤาษีเคาตมะ (โคตมะ) เป็นผู้ตั้ง] เป็นสัจจนิยม

นยายะ แปลว่า - "กลับคืน", นำไปสู่ธรรม = ความจริง

- "การโต้แย้ง" การใช้ปัญญาวิเคราะห์ และการโต้แย้งเชิงตรรกวิทยา

ญาณวิทยา

- ความรู้ มีลักษณะเป็นกลาง ๆ ไม่จริงไม่เท็จในตัวเอง แต่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก ได้แก่ ประสาทสัมผัส หรืออายตนะ และอารมณ์หรือวัตถุ (สิ่ง) ที่ถูกรู้เข้าประกอบด้วย จึงจะชัดเจน
- ความรู้เป็นสมบัติจรของจิต คือไม่ติดอยู่ประจำในจิต
- ความรู้มี 2 ชนิด คือ
  1. ความรู้แท้ = ประจักษ์ อนุมาน อุปมาน ศัพท์
  2. ความรู้ไม่แท้ = ความจำ สงสัย สำคัญผิด สมมุติ

ประจักษ์ (ปรัตยักษะ) = ความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัส
= มี 2 ชนิด คือ โลกิก, อโลกิก

อนุมาน = ความรู้ที่เกิดภายหลังความรู้ขั้นประจักษ์ เป็นการคิดหาเหตุผล

อุปมาน = ความรู้เกิดจากการเทียบเคียง

ศัพท = ความรู้เกิดจากความรู้ความเข้าใจจากคำบอกเล่า ตำราที่เชื่อถือได้มี 2 ชนิด เลากิกศัพท์ และไวทิกศัพท์

---

[1] อดิศักดิ์ ทองบุญ, <u>ปรัชญาอินเดีย</u>, หน้า 181-186.

อภิปรัชญา

นยายะเรียกอภิปรัชญาว่า "ประเมยะ" คือ ผลของประมาณทั้ง 4 ประมาณ ความจริงเป็นสิ่งอิสระจากจิตผู้รู้ นยายะเป็นสัจจนิยมไม่เกี่ยวข้องกับจิต หรือญาณวิเศษ แต่เกี่ยวกับประสบการณ์ และการหาความรู้

โลก = ถือว่าโลกมีอยู่จริง ไม่ใช่ภาพลวงตา หรือมายา เกิดจากธาตุทั้ง 4 ผสมกัน ธาตุทั้ง 4 นี้เป็นนิรันดร ไม่สูญสลายไปจากโลก

อาตมัน = ถือว่าเป็นธาตุทิพย์ คงที่ตลอดไปไม่สูญสลายไปตามร่างกาย อาตมันเป็นผู้รับรู้ ความรู้ ความสุข ทุกข์ และบุญบาป อาตมันต้องรับผลกรรมที่ทำไว้ จึงต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ

โมกษะ = คือจุดหมายสูงสุด อิสร ภาพที่สมบูรณ์ หลุดพ้นจากความทุกข์ เมื่อถึงโมกษะแล้ว อาตมันจะกลับเข้าหาธรรมชาติดั้งเดิมของตน ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก

พระเจ้า = ถือว่าพระเจ้าเป็นเหตุของโลก เป็นผู้สร้าง เป็นผู้รักษา ผู้ทำลาย เชื่อว่าพระเจ้า ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ เทศะ กาละ มนัส อัตตา เป็นอยู่อย่างนิรันดร ไม่มีใครสร้าง มีมาพร้อม ๆ กัน

จริยศาสตร์

คือการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงโมกษะ มีหลักคือ

1. การแสวงหาความรู้อันถูกต้องจากอาจารย์ <-- คัมภีร์ดี
2. คิดทบทวนใคร่ครวญสิ่งที่ศึกษา
3. ทำสมาธิ + ฝึกปฏิบัติโยคะ } = ความรู้ทางตรง

} = ความรู้ทางอ้อม } = สู่โมกษะ จุดหมายสูงสุดของชีวิต